

En tillbakablick på något av vad vi
gjort i projektet

Nya metoder för opinionsbildning
med stöd från SAFF

Kick off september 2023 i Strömbäck

Uppföljningsträffar

... blev det ganska många av

Presentations- och idédag i januari 2025

Opinionsbildning - Hitta nya sätt!

En dag med presentationer av aktiviteter i ett SAFF-projekt som utförts av våra medlemmar* och idésamtal om hur vi kan bli ännu bättre på att sprida kunskap och påverka beslutsfattare och andra länsbor

Exempel på studier som gjorts

Västerbottningar
och attityder till
Cannabis

(Enkäter och
intervjuer)

Västerbottningar
och onykterhet i
trafiken

(Tingsrättsdomar)

Skolors preventiva
arbete mot droger

(Enkäter)

Medias spegling
av drogrelaterade
frågor

(Artikelanalyser)

PROGRAM:

- Presentation av aktiviteter som genomförts i Västerbotten under 2024
- Idésamtal kring vad vi kan göra tillsammans under 2025

DATUM: Lördag, 18 januari. 10.00 – 15.00

LOKAL: Umeå, Hotell Björken, lokalen Havet

AVGIFT: Ingen, vi bjuder på fika och lunch

Anmälan senast 15 jan: <https://forms.gle/abPgag1WWWUJ84ZLYZ>

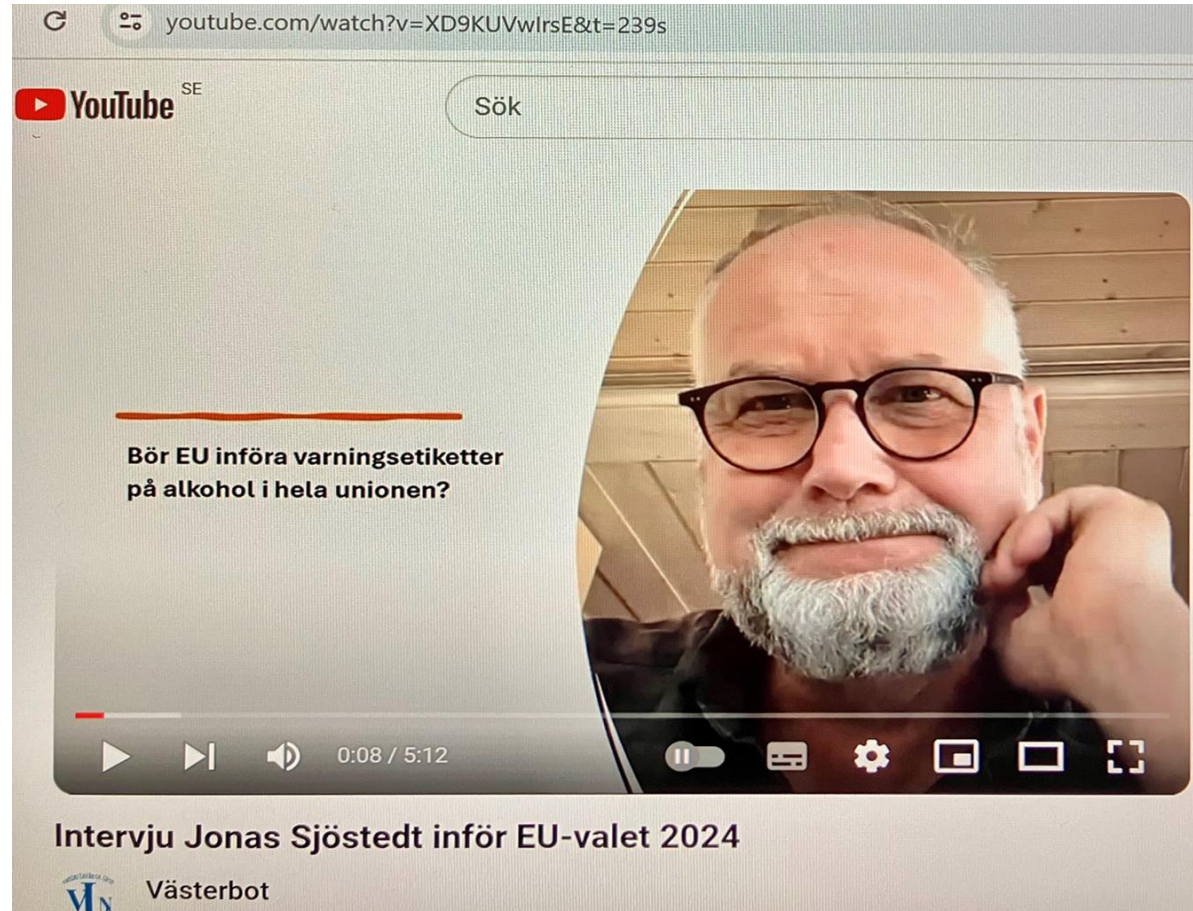
*Medlemmar i IOGT-NTO, Blå Bandet och MHF, samtliga medlemsorganisationer i Västerbottensläns Nykterhetsförbunds (VLN)

Karlsson och Haag till P4 Västerbotten

Inspelning med Jonas Sjöstedt inför EU-valet

The image is a screenshot of a YouTube video player. At the top, the browser address bar shows the URL "youtube.com/watch?v=XD9KUVwIrsE&t=239s". The YouTube logo is visible in the top left corner, and a search bar with the text "Sök" is in the top right. The video player itself shows a man with a grey beard and glasses, identified as Jonas Sjöstedt, looking directly at the camera. To the left of the video frame, there is a red horizontal line followed by the text "Bör EU införa varningsetiketter på alkohol i hela unionen?". Below the video frame, the video progress bar shows "0:08 / 5:12". At the bottom of the player, the video title "Intervju Jonas Sjöstedt inför EU-valet 2024" is displayed, along with the logo for "Västerbot".

youtube.com/watch?v=XD9KUVwIrsE&t=239s

YouTube^{SE} Sök

Bör EU införa varningsetiketter på alkohol i hela unionen?

0:08 / 5:12

Intervju Jonas Sjöstedt inför EU-valet 2024

Västerbot

Uppmaning till andra att ta ställning

DEBATT

debatt@vk.se
insandare@vk.se

5

INSÄNDARE.

Vem vill stoppa legalisering av cannabis i EU?

POLITIK. Vänsterpartiets förstanamn på EU-valsedeln Jonas Sjöstedt har på Youtube svarat på de frågor som Västerbottens läns nykterhetsförbund ställt om hur vissa alkohol- och drogfrågor borde hanteras av EU.

Inställningen hos partiet mot gårdsförsäljning och hotet att EU skulle ta bort undantaget med monopolet för Systembolaget känns klokt och förväntat, liksom att alkoholindu-

strins lobbyarbete inom EU är ett problem som kräver åtgärder. V vill även införa varningstexter på alkohol inom EU, vilket känns naturligt inte minst som alkohol är mer cancerframkallande än massor av produkter med varningstexter.

Däremot förvånas man över svaret att V inte vill jobba för en gemensam EU-politik mot legalisering av viss narkotika trots att vi

till och med här i Västerbotten ser hur partyknarkande på krogarna blir allt mer vanligt, och att sedan vissa länder måste ge efter och tillåta cannabis.

Vilket parti ska man då rösta på om man vill att EU ska ta gemensamma tag mot det gränsöverskridande problemet med att narkotikan håller på att ta över som berusningsmedel bland yngre?

Frustrerad

Cannabis.

FOTO: MARTIN MEISSNER

Kurt presenterar om tingsrättsstudien

Tingsrättsdata om rattfylleri

Narkotikapåverkade förare ett allt större hot

BROTT, LAG OCH RÄTT.

Våra vägar byggs säkrare, riskerna handlar allt mer om olämpliga förare. Västerbottens läns nykterhetsförbund har granskat alla 235 rattfylleridomar vid Umeå tingsrätt åren 2018 och 2022. Vanligt rattfylleriet svarade för 49 procent av domarna och drograttfylleriet för 51 procent.

I åldersgruppen 20-39 år var antalet dömda med narkotikapåverkan hela 2,5 gånger fler än de med alkohelpåverkan, vilket indikerar hur utvecklingen kan fortsätta. Cannabis och amfetamin är de vanligast förekommande drogerna. De fanns i cirka 75 procent av drograttfylleribrotten.

Många av dem som döms för drograttfylleri har också fått domar för andra brott som misshandel, vapenbrott, stöld, häleri etc. Detta tyder på att dessa ofta är för polisen intressanta personer att stoppa i trafiken, och då tas med för provtagning.

Eftersom polisen använder rutinkontroller för alkohol, medan rutinkontroller för narkotikapåverkan inte varit tillåtna i Sverige, är troligen den verkliga fördelningen av påverkade förare än mer förskjuten mot narkotika.

Rättsmedicinalverket har nyligen utifrån obduktioner redovisat hur vanligt det är att vara alkohol- eller narkotikapåverkad i samband med dödliga trafikolyckor. 39 procent av de förare som dog i trafiken 2012-2022 hade alkohol eller narkotika i kroppen, bara narkotika 23 procent, alkohol 11 procent och både alkohol och narkotika 5 procent. Att det var dubbelt så vanligt med narkotika som alkohol förstärker antagandet att domstolsmaterialet underskattar drograttfylleriet.

Även om situationen inte är lika alarmant i Sverige som i många andra länder, visar även dessa data från

Mer måste göras mot drograttfylleri, arser insändarskribenterna.

FOTO: JOHAN NILSSON/TT

Västerbotten att det redan gått för långt. Arbetet mot narkotikan behöver förstärkas med större resurser för ett långsiktigt förebyggande arbete, insatser för tidig upptäckt och evidensbaserad beredevård. Erfarenheterna från andra länder visar att förbudet mot narkotika bör behållas. "Partyknarkare" bidrar till att användningen sprids och fler drabbas av skadeverkningarna.

KURT BERGNER
BERTIL FORSBERG

Västerbottens läns nykterhetsförbund

Tingsrättsdata används

DEBATT

debatt@vk.se
insomnare@vk.se

5

DEBATT.

Legalisering av cannabis skulle hota trafiksäkerhetsmålen

TRAFIKSÄKERHET. Om Nollvisionens trafiksäkerhetsmål ska uppnås måste arbetet för en drogfri trafik förstärkas, skriver Lars Olov Sjöström, sakkunnig trafiksäkerhet, MHF.

Rattfylleri har förekommit under bilens hela historia. Genom lagstiftning, poliskontroller och undervisning har det arbetats i mer än hundra år för att förebygga alkoholpåverkad körning i Sverige. Idag beräknas mellan 0,2 och 0,25 procent av bilresorna ske med en alkoholpåverkad förare. Men hur är det då med droger i trafiken? Den frågan ställs ibland, men det ges sällan något svar. Jag anser att problemet måste tas på större allvar.

Rättsmedicinalverket har på uppdrag av Folkhälsomyndigheten redovisat hur vanligt det är att vara alkohol- eller narkotikapåverkad i samband med dödliga trafikolyckor (oktober 2024). Data har hämtats från obduktioner som genomförts efter trafikolyckor under åren 2012 till 2022. Siffrorna visar att 39 procent av de förare som dog i trafiken under dessa år hade alkohol eller narkotika i kroppen. Enbart narkotika kunde påvisas

Bilförare. Genrebild.

FOTO: MARTINA HOLMBERG/TT

hos 23 procent, alkohol hos 11 procent. Hos 5 procent av de omkomna identifierades både alkohol och narkotika.

Opioider förekom oftare bland äldre avidna, medan cannabis var vanligast bland yngre. Undersökningen visar med all tydlighet, att drograttfylleri är ett betydande problem i trafiken.

En lokal undersökning av lagförda rattfylleribrott i Umeå med kranskommuner har nyligen genomförts av Västerbottens läns nykterhetsförbund. Resultaten presenteras i rapporten Rattfylleri och drograttfylleri - en undersökning av

rattfylleribrott som lagförts vid Umeå tingsrätt (Umeå 2024). Genomgången visar att brottet rattfylleri under påverkan av narkotika idag är lika vanligt som rattfylleri (med alkohol). Cannabis och amfetamin är de vanligast förekommande drogerna och förekommer tillsammans i omkring 75 % av de rapporterade drograttfylleribrotten. Drograttfylleribrotten domineras av yngre förare.

När MHF tillsammans med norska MA och opinionsinstitutet Ipsos 2022 genomförde en enkätstudie i åldersgruppen 16-35 år i

Norge och Sverige framkom att många unga idag saknar kunskap om riskerna med narkotikapåverkad bilkörning. Nio procent av de svenska enkätbesvararna trodde t.ex. att en cannabispåverkad förare var lika säker bakom ratten som en nykter förare och fem procent trodde till och med att den cannabispåverkad var bättre som förare. Åtta procent angav att de själva kört efter rökning av cannabis.

Jag är oroad över utvecklingen och den aningslöshet som verkar finnas när det gäller droger i trafiken. Om Nollvisionens trafiksäkerhetsmål ska uppnås måste

arbetet för en drogfri trafik förstärkas. Det handlar om utbildning i skolor och trafikskolor, trafikövervakning med drogtester och en generell restriktiv narkotikapolitik för att motverka narkotikabruk på samhällsnivå.

En särskild utmaning är den mer accepterade synen på cannabis som lett till legalisering i en rad länder och delstater, och fått negativa konsekvenser för trafiksäkerheten. Efter legalisering av cannabis 2013 i USA:s delstat Colorado ökade de cannabisrelaterade dödsolyckorna med 151 % och det

totala antalet trafikdödade med 35 % under åren 2013-2017. Legaliseringen av cannabis i Washington 2012 ledde till en fördubbling av cannabisrelaterade dödsfall i trafiken under de följande fem åren.

Också i Kanada har legaliseringen 2018 satt sina spår i trafiken. En forskningsstudie från provinsen Ontario visar, att det redan efter 1 ½ år hade skett en ökning med 94 procent av cannabispåverkan bland trafiksakade som fått akut sjukhusvård. Denna negativa trend är tydlig över hela landet.

Från 2018 till 2020 hade andelen cannabispåverkad av alla omkomna i trafiken i Kanada ökat från 21,5 % till 26,4 % enligt nationell statistik.

Det skulle vara oerhört naivt att tro att en legalisering av cannabis i Sverige skulle kunna genomföras utan att det hotar våra svenska trafiksäkerhetsmål. Erfarenheterna från andra länder tyder snarare på ett vi då skulle drabbas av en tydlig ökning av antalet dödade och skadade i trafiken.

Lars Olov Sjöström
Sakkunnig trafiksäkerhet,
MHF

VLN

undersöker

www.vln.se

Opinionsundersökning om legalisering av cannabis

VAD ANSER MAN I VÄSTERBOTTEN OM
LEGALISERING AV CANNABIS?

2025

www.vln.se

Sammanfattning i debattartikel

DEBATT.

Allvarligt att fler unga vill legalisera cannabis

SAMHÄLLE. Andelen som använder cannabis liksom tyngre narkotika är lägre i Sverige än i de flesta jämförbara länder. Det finns ändå anledning att känna oro. Exempelvis har Rättsmedicinalverket nyligen rapporterat att bland förare som dör i trafiken har enligt obduktionen 28 procent narkotika i kroppen, ofta opioider bland äldre, medan cannabis är vanligast bland yngre.

Alkohol påvisades hos 16 procent av de omkomna förarna. Förhållandet talar för att den förmodat begränsade grupp som använder narkotika skapar stora risker även för andra. Skolskjutningen i Örebro är ett annat exempel på hänsynslöst agerande under narkotikapåverkan. Vår lokala undersökning av lagförda rattfylleribrott vid Umeå tingsrätt under 2 år visar att brottet rattfylleri under påverkan av narkotika idag är lika vanligt som "vanligt rattfylleri" (alkoholpåverkan), och helt dominerande bland yngre personer. Cannabis och amfetamin är de vanligast förekommande drogerna och förekommer tillsammans i omkring 75 % av de rapporterade drograttfylleribrotten.

Trots varnande exempel från flera länder hörs allt mer ofta förslag om att legalisera cannabis, ibland även annan narkotika. Från Västerbottens läns nykterhetsförbund genomförde vi därför i höstas en undersökning om västerbottningars

Beslagtagn cannabis. Arkivbild.

FOTO: JOHAN NILSSON/TT

syn på frågan. Ett antal frågor i ämnet ställdes till folk på gatan (vuxna). Intervjuer genomfördes i alla utom en av Västerbottens kommuner, och nära 500 personer deltog. Vår rapport om opinionsläget bygger på svaren från de 431 personer som var minst 18 år och bosatta i länet.

Nära 12 % av Västerbottningarna svarade ja på frågan "Anser du att det ska vara lagligt i Sverige att använda cannabis?", och nästan 19% bland deltagare från länets tre städer svarade ja. Unga deltagare var mest positiva, ungefär

var fjärde person under 30 år svarade ja till att användning borde vara laglig. Betydligt färre, totalt knappt 7%, anser att det ska vara lagligt att sälja cannabis i Sverige, med andelen 12% bland deltagarna under 30 år.

Trenden tycks vara att nya årskullar allteftersom kommer att öka andelen vuxna som är positiva till legalisering. Bara drygt hälften av deltagarna uppger att de känner till att antalet användare har ökat i de länder/stater som legaliserat cannabis, och här fanns

inget generellt samband med ålder. Ännu något färre kände till att negativa konsekvenser, exempelvis drogrelaterade trafikolyckor, ökat i de länder/stater som legaliserat cannabis.

Fakta om skadeverkningsökning efter legalisering av cannabis behöver mot denna bakgrund spridas till bredare grupper. Seriosa (med väl korta) uppföljningar har börjat komma från länder som använt legalisering med olika grad av offentlig kontroll. Flera studier visar hur antalet cannabis-relaterade akutbesök och inläggningar

för vård har ökat och följer cannabis-användningen både inför och efter legaliseringen i Kanada.

Antalet barn som behövt vård för cannabisförgiftningar har ökat enligt ett par olika studier, vilket förklaras av att åt- och drickbara cannabisprodukter blev tillgängliga. Den ökade förekomsten av skadeverkningsökning och vårdbehov efter legaliseringen i Kanada redovisas bland annat i rapporten från den kanadensiska staten (Legislative review of the Cannabis Act från 2024) och i vetenskapliga artiklar.

En besvikelse efter legalisering av cannabis i Kanada och andra länder är att den illegala marknaden delvis blivit kvar med ökad konkurrens och lägre priser som följd. I Kanada har man inte fått den minskning av gängkriminalitet och gängrelaterade mord som förespeglats i argumentationen för legalisering, gängrelaterade mord har tvärtom ökat efter legaliseringen. I Sverige är det givetvis så att den som köper cannabis gynnar kriminella gäng. Samtidigt står cannabis för en så liten del av gängens ekonomi att legalisering som en åtgärd mot gängen vore ett misstag eftersom den totala användningen och skadorna kommer att öka.

Andelen 12 % i Västerbottensundersökningen som anser att det ska vara lagligt att använda cannabis ligger i samma nivå som i andra undersökningar i Sverige från de senaste åren där 11-15 % med något olika fråge lydelse i studierna uppgett sig vara positiva till legalisering. Det är fortfarande en liten andel av befolkningen, men den tycks ha ökat med 2-3 gånger på 20 år. En ytterligare fördubbling kan ge en snöbollseffekt, där åsikter lätt omfattas utan saklig grund. Därför är det viktigt att nu visa på konsekvenserna vid legalisering och satsa mer på attitydförändring, förebyggande och behandling.

Bertil Forsberg
ordförande Västerbottens läns nykterhetsförbund

Artikelanalys med kritik av ledarsidan

DEBATT

debatt@vk.se
insandare@vk.se

5

DEBATT.

Ger VK en korrekt bild av gårdsförsäljning?

GÅRDSFÖRSÄLJNING. Ser du vingårdar vid havet eller slutet för Systembolagets monopol när gårdsförsäljning av alkohol förs på tal? Många har nog observerat att frågan om gårdsförsäljning länge har varit aktuell med argument för och emot som inte går ihop.

Västerbottens läns nykterhetsförbund har granskat vilken bild VK:s läsare har fått genom att via VK:s digitala arkiv söka fram och granska alla texter i VK mellan 1 juni 2017 och 31 januari 2024 som berörde gårdsförsäljning av alkohol. Av 39 texter var 27 insändare och debattinlägg. Av insändarna hade två av tre ett negativt budskap kring gårdsförsäljning. Argumenten i debattinlägg och insändare mot gårdsförsäljning handlar i huvudsak om två saker, dels att det skulle kunna få EU att inte längre låta Sverige ha ett monopol för Systembolaget vilket anses få stora konsekvenser, dels att alkohol är skadlig även om den köpts hos lokala producer.

Ledarsidans krönikor och ledarcitat samt nyhetsartiklarna som berör gårdsförsäljning gav i de flesta fall en positiv bild, 7 hade argument för gårds-

Gotländsk vinodling. Gårdsförsäljning i norr handlar mer om mikrobryggerier av öl eller destillering av spritdrycker.

FOTO: FREDRIK SANDBERG/TT

försäljning, två var emot och två speglade ingen åsikt i frågan. Intressant är dels att VK:s "egna ledarskrivbenter" inte under den studerade perioden verkar ha behandlat gårdsförsäljning i någon ledare.

Den tredje Gårdsförsäljningsutredningen kom i december 2021 med sitt

förslag hur gårdsförsäljning skulle kunna införas i Sverige utan att undantaget inom EU för ett svenskt butiksmonopol riskerar att upphävas. Nyheten har via TT i media inklusive VK presenterats som lösningen på frågan. Att en lång rad kompetenta remissinstanser från Karolinska institutet till Systembolaget i sina

remissvar var starkt kritiska till förslaget har inte resulterat i nyhetsartiklar eller ledarkommentarer.

Det förefaller ganska märkligt att vi fann nyhetsartiklar i VK som vår granskning klassade som positiva till gårdsförsäljning, dessa artiklar borde ju inte plädera för en viss åsikt. När en nyhetsartikel

ensidigt speglar uppfattningen hos en intressent blir den emellertid vinklad. I VK fann vi en artikel där en representant för ett 40-tal bryggeriföretag fick lägga fram deras uppfattning att det behövs lägre ölskatt och gårdsförsäljning för att stötta mindre bryggerier. En annan nyhetsartikel i VK som pläderar för införande

av gårdsförsäljning bygger helt på den årliga Dryckesbranschrapporten och en intervju med representant för företagen bakom denna rapport.

Ingen av dessa artiklar

innehöll ett enda ord om invändningarna mot gårdsförsäljning, eller en kommentar från alkoholforskare, Systembolaget, nykterhetsrörelsen eller andra som inte delar alkoholindustrins uppfattning i frågan.

Det verkar inte så noga med korrekta fakta för en del skrivbenter bakom debattinlägg om gårdsförsäljning, men det är ändå framvaron av en seriös behandling av frågan på nyhetsplats och på VK:s ledarsida som föranleder mest besvikelse. Regeringen har trots remissinstansernas kritik valt att arbeta vidare med utredningsförslaget från december 2021. Den som bygger sin uppfattning på att läsa VK har behövt läsa insändarspalterna för att förstå att regeringen nu sätter svensk alkoholpolitik på spel.

Bertil Forsberg,

ordförande Västerbottens läns nykterhetsförbund

...gav resultat!

DEBATT

debatt@vk.se
insandare@vk.se

5

DEBATT.

Ger VK en korrekt bild av gårdsförsäljning?

GÅRDSFÖRSÄLJNING. Ser du vingårdar vid havet eller slutet för Systembolagets monopol när gårdsförsäljning av alkohol förs på tal? Många har nog observerat att frågan om gårdsförsäljning länge har varit aktuell med argument för och emot som inte går ihop.

Västerbottens läns nykterhetsförbund har granskat vilken bild VK:s läsare har fått genom att via VK:s digitala arkiv söka fram och granska alla texter i VK mellan 1 juni 2017 och 31 januari 2024 som berörde gårdsförsäljning av alkohol. Av 39 texter var 27 insändare och debattinlägg. Av insändarna hade två av tre ett negativt budskap kring gårdsförsäljning. Argumenten i debattinlägg och insändare mot gårdsförsäljning handlar i huvudsak om två saker, dels att det skulle kunna få EU att inte längre låta Sverige ha ett monopol för Systembolaget vilket anses få stora konsekvenser, dels att alkohol är skadlig även om den köpts hos lokala producer.

Gotländsk vindling. Gårdsförsäljning i norr handlar mer om mikrobryggerier av öl eller destillering av spritdrycker. FOTO: FREDRIK SANDBERG/TT

Ledarsidans krönikor och ledarsat samt nyhetsartiklarna som berör gårdsförsäljning gav i de flesta fall en positiv bild, 7 hade argument för gårdsförsäljning, två var emot och två speglade ingen åsikt i frågan. Intressant är dels att VK:s "egna ledarskribenter" inte under den studerade perioden verkar ha behandlat gårdsförsäljning i någon ledare.

Den tredje Gårdsförsäljningsutredningen kom i december 2021 med sitt

förslag hur gårdsförsäljning skulle kunna införas i Sverige utan att undantaget inom EU för ett svenskt butiksmonopol riskerar att upphävas. Nyheten bar via TT i media inklusive VK presenterats som lösningen på frågan. Att en lång rad kompetenta remissinstanser från Karolinska institutet till Systembolaget i sina

remissvar var starkt kritiska till förslaget har inte resulterat i nyhetsartiklar eller ledarkommentarer.

Det förefaller ganska märkligt att vi fann nyhetsartiklar i VK som vår granskning klassade som positiva till gårdsförsäljning, dessa artiklar borde ju inte plädera för en viss åsikt. När en nyhetsartikel

ensidigt speglar uppfattningen hos en intressent blir den emellertid vinklad. I VK fann vi en artikel där en representant för ett 40-tal bryggeriföretag fick läggas fram deras uppfattning att det behövs lägre ölskatt och gårdsförsäljning för att stötta mindre bryggerier. En annan nyhetsartikel i VK som pläderar för införande

av gårdsförsäljning bygger helt på den årliga Dryckesbranschrapporten och en intervju med representant för företagen bakom denna rapport.

Ingen av dessa artiklar innehöll ett enda ord om invändningarna mot gårdsförsäljning, eller en kommentar från alkoholforskare, Systembolaget, nykterhetsrörelsen eller andra som inte delar alkoholindustrins uppfattning i frågan.

Det verkar inte så noga med korrekta fakta för en del skribenter bakom debattinlägg om gårdsförsäljning, men det är ändå främjandet av en seriös behandling av frågan på nyhetsplats och på VK:s ledarsida som föranleder mest besvikelse. Regeringen har trots remissinstansernas kritik valt att arbeta vidare med utredningsförslaget från december 2021. Den som bygger sin uppfattning på att läsa VK har behövt läsa insändarsalternata för att förstå att regeringen nu sätter svensk alkoholpolitik på spel.

Bertil Forsberg, ordförande Västerbottens läns nykterhetsförbund

4 OPINION

Politisk chefredaktör Ola Nordebo
ola.nordebo@vk.se

Ledarskribent Sofia Mirjamsdóttir
sofia.mirjamsdottir@vk.se

FREDAG 14 JUNI 2024

VÄSTERBOTTENS KURIRER
Föreningsväsende - Gränslöst

ALKOHOLPOLITIK.

Gårdsförsäljning är en för stor alkoholpolitisk risk att ta

De skador som alkoholen för med sig i form av psykisk och fysisk ohälsa, våld och kriminalitet, produktionsbortfall och socialt lidande beräknas kosta Sverige över 100 miljarder kronor varje år. Det är en enorm summa. Ändå glöms alkoholen som en av faktorerna bakom flera av våra största samhällsproblem ofta bort. På senare år har den destruktiva alkohollättnens övergripande konsekvenser nästan helt försvunnit ur sikte i debatten. Annat står i centrum.

Men grunderna i den restriktiva svenska alkoholpolitiken, som försöker begränsa tillgång och efterfrågan på alkohol i syfte att minska de medicinska och sociala skadeverkningarna, bottnar i djupa historiska erfarenheter. En folklig medvetenhet i frågan finns kvar.

Systembolaget. FOTO: AB ULSTABARNBY/TT

Det är inte så väldigt många generationer sedan som Sverige bokstavligen talat höll på att sätta ihjil sig. Under 1800-talets första decennier var situationen akut. Misshandlet, förvald försörjning, övergivna barn – de sociala problemen som alkoholen förde med sig inom familjer var en del av vardagen på ett sätt som vi har svårt att foreställa oss idag.

At en klar majoritet av kvinnorna röstade ja till rusdrycksförbud i folkomröstningen 1922. I norra Sverige var det över 80 procent av de röstande kvinnorna som ville se ett förbud, säger en del om har desperat låget kunde vara. Förbudskravet var en trygghet och hade inte fungerat om det hade införts. Men att det krävdes någon form av reformer för att begränsa alkoholkonsumtionen, rädda liv och klara samhällsekonomi baserades tillgripa av en bred politisk majoritet i Sverige, och så har det förblivit.

Systembolagets monopol och totalkonsumtionsmodellen som utgångspunkt för den svenska alkoholpolitiken har fortsatt ett brett stöd bland befolkningen, över de flesta partigränser. Balansen mellan restriktioner, service och utbud upprätthålls av många och har gett legitimitet åt uppdraget. Det anses vara en framgångsmodell som fungerar väl och som det vore socialt oansvarigt att ge upp. Så man önskar debatten och konflikterna kring frågan om gårdsförsäljning av alkohol måste man ha den bakgrund klar för sig.

Förslagen som långt fler än bara nykterhetsrörelsen tyttar ut är en öppning för även mycket begränsad gårdsförsäljning ska bli den lilla juridiska spricka som tunga, reus-starka aktörer inom alkoholindustrin, långt från den folkliga foreställningen om lokal bryggerier på landsbygden, riktar in sig på för att via EU-domstolens fallna hela försäljningsmonopolet.

Förslagen för gårdsförsäljning anses att den oron är överdramat. Även det förslaget om att tillåta viss försäljning av öl, vin och sprit på svenska gårdar som regeringen presenterade i förra veckan bygger på bedrägligen att ett sådant upplägg ska gå att förena med detaljhandelsmonopolet, vara förenligt med EU-rätten och inte tas över av starka vinstintressen. Som förslaget i formulert gäller det småskaliga och

hantverksmässiga producerer hos vilka varje enskild person, i samband med ett betalt studiebesök under vissa tider av dygnet, ska få köpa 0,7 liter spritdryck, 3 liter vin, 3 liter starköl och 3 liter andra jästa drycker.

Jag tror att om Förepsårkarna har rätt, och vi kunde se en säker spålska att en begränsad form av gårdsförsäljning av det slaget inte hotar resten av alkoholpolitiken och inte blir en ursäkt för att börja riva upp resten av monopolet, då skulle en sån reform ha tyfikat stort stöd. Den restriktiva alkoholpolitiken måste alltid vara pragmatisk och uppfattas som relevant snarare än som rigid för att behålla sin folkliga förankring och förbli effektiv.

Även nykterhetsrörelsen har, med förhållningsfrågan som bästa exempel, genom sin historia tvingats erkänna att det kan vara sig vara ett missgatt att fastna i dogmatism och göva det bästa till det godas förmå.

Men är det här ett sånt exempel? Har försäpkarna för gårdsförsäljning fog för sin optimism när det gäller Systembolagets och monopolets rättsliga ställning inom EU även efter en reform där man gläntar på den döry som starka branschtressen länge sökt binda upp? Är det givet att det här inte blir första steget, första missgaget, som leder alkoholpolitiken i livmedelsbutiker?

Om det vore så säkert som nu även regeringen hävdar skulle ju inte förslaget vara omgårdat av reservationer, begränsningar och regleringar. Även beslutsfattarna är uppenbart medvetna om att det finns en risk här. När Sverige gör ett eget avsteg från monopolet, i strid med folkhälsoargumentet bakom resten av alkoholpolitiken, vad talar då för att det ska stå pall för en rättslig EU-prövning?

Mycket starka krafter har väntat på ett tillfälle att veta om den reform som den här stöpska Systembolaget. Jag tycker inte, som varnare hängare av den svenska alkoholpolitiken, att det här är någon helt enkel fråga. Även de restriktiva utgångspunkterna är pragmatiska till sin utformning. Kompromisser och detaljförändringar har

gjorts löpande i svensk alkoholpolitik det senaste halvseklert, även med konsumenternas intressen i blick. Här prövas alkoholpolitikens folkliga förankring på ett nytt sätt.

I den bästa av världar skulle en liten reform av det här slaget kunna fungera utan att monopolet hotas. Det finns flera goda argument hos besöksröringen, landbygdsaktörer och mikrobryggerier för gårdsförsäljning. I den bästa av världar vid ett nej handlar det om en avvägning.

Men för mig väger argumenten mot en förändring fortsatt tyngst. Det juridiska läget förklarar och regeringen tvingas i grunden gissa om vad reformen kan få för långtgående konsekvenser för resten av alkoholpolitiken. Och då är det mycket som står på spel.

Systembolagets ställning är en bärande pelare i den restriktiva och framgångsrika svenska alkoholpolitiken. Att öppna för gårdsförsäljning, ett första avsteg från monopolet, riskerar att undergräva möjligheten för Sverige att rättsligt försvarena den politiken inom EU.

Med tanke på de enorma samhälls- och sociala skador, det minskade välfärd och den höga belastning på vård och rättsväsende som en ytterligare ökad alkoholkonsumtion skulle föra med sig – och har väl det nuvarande systemet fungerat, mer ett brett stöd för en alkoholpolitik som borde vara förebild för fler länder – är det inte en riskvärd att ta.

Ola Nordebo
Politisk chefredaktör

Enkätundersökning till rektorer

DEBATT.

Förbättra undervisningen om ANDTS på mellanstadiet

UNDERVISNING. Har skolornas ANDTS-undervisning (alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar) aktualiserats till följd av sjunkande ålder på barn som är inblandade i drogrelaterad kriminalitet? Har ANDTS-undervisning för barn i årskurserna 4 - 6 utvecklats för att försöka förebygga detta? Svaret är troligen nej, utifrån en mindre enkätstudie som gjorts i länet.

Tidiga och samordnade insatser bör ses som en social investering för framtiden. Att satsa på barn och unga i ett tidigt skede är en långsiktig investering som samhället får igen mångfalt senare. I Socialstyrelsens och Skolverkets rapport "Satsa tidigt, tänk långsiktigt!" får verksamheter stöd i arbetet med att förstärka ekonomiska incitament och skatta det samhällsekonomiska värdet av tidiga och förebyggande insatser för barn och unga.

Regeringen har konstaterat att barn idag riskerar att dras in i drogrelaterad kriminalitet och åldern

på inblandade sjunker ner mot mellanstadieåldern. I ett utredningsuppdrag från regeringen, 2023, konstateras att "allt fler barn och unga dras idag in i kriminalitet. Samtidigt står socialtjänsten med verktyg som inte är anpassade för dagens utmaningar. Det är inte hållbart."

Detta kopplas även till elevernas deltagande i undervisning i skolan. Skolverket beskriver att man vill utveckla arbetet med att förebygga normbrytande beteende. Metoder ska som regel handla om arbete på allomfattande nivå, inte enbart för elever som redan uppvisar problematik. Som framgångsfaktorer i detta arbete lyfts exempelvis vikten av att prioritera det förebyggande arbetet. Där allmän undervisningen om bruk och missbruk av alkohol, narkotika, doping, tobak och spel om pengar (ANDTS) bör kunna spela en viktig roll!

Skolan är en viktig arena för både förebyggande insatser och tidig upptäckt. Trots det upplever många skolor att det finns brister

Skolan är en viktig arena för både förebyggande insatser, skriver debattörerna.

FOTO: PONTUS LUNDAHL/TT

i både resurser, kunskap och i policyarbete kring alkohol, narkotika, dopning och tobak. Rektorer har det övergripande ansvaret för det pedagogiska arbetet i skolan och deras attityd till olika ämnen blir därför avgörande, exempelvis för vilket utrymme som ANDTS-undervisningen får. Utifrån detta har vi från Västerbottens läns Nykterhetsförbund (VLN) arbetat med att undersöka attityden till vikten och värdet av

ANDTS-undervisning bland rektorer i Västerbotten.

På länsnivå och i kommunerna finns ANDTS-samordnarna som bland annat har i uppgift att lyfta och samordna arbetet med dessa frågor. Deras uppgift är även att lyfta fram aktuellt pedagogiskt ANDTS-material till skolor men den bild som vi får när vi tillfrågar samordnarna är att de endast i begränsad omfattning arbetar mot

skolor förutom de som arbetar i Skellefteå och i Umeå.

Via en enkät som tog drygt 10 minuter att besvara som skickades ut till samtliga rektorer med ansvar för mellanstadiet i länets alla kommuner tänkte vi oss att kunna få en bild av hur de prioriterade ANDTS-undervisningen. Trots tre påminnelser svarade endast 16 av 73 på den utsända enkäten, en svarsfrekvens på 22 %.

Detta i sig kanske kan visa att frågan inte fått den prioritet som dagens läge borde innebära.

Undervisning om ANDTS är en viktig del i arbetet för att minska risken för att bruket och därmed även kriminalitet fortsätter att sjunka neråt i ålderna. Möjligheten att påverka inställningen finns troligen tidigt så att värderingar och åsikter om användandet av alkohol och andra droger inte etablerats.

Skolan behöver vässa sitt arbete med dessa frågor och utveckla metoder som har stöd i litteratur och forskning om hur attityder påverkas och förändras. För detta behövs resurser, kunskap och policyarbete kring alkohol, narkotika, dopning och tobak vid länets skolor. Det går att förebygga ohälsa och andra problem kopplade till alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter samt spel om pengar konstaterar Folkhälsomyndigheten.

Mats Lundström
Västerbottens Läns Nykterhetsförbunds skolgrupp

Statistik från polismyndigheten samt tingsrättsundersökningen

DEBATT.

Prioritera nykterhetskontroller i trafiken under sommaren

TRAFIK OCH SÄKERHET.

VK rapporterade häromdagen (14/7) om en nattlig trafikolycka i Umeåområdet där tre personer skadades när en bil körde in i ett träd, och polisen uppger att föraren är misstänkt för grovt rattfylleri. Detta är tyvärr ett av de många fall där en alkoholpåverkad förare är orsaken, och i många fall omkommer eller skadas inblandade. En undersökning från Rättsmedicinalverket och Folkhälsomyndigheten publicerad 2024 visade att ibland avlidna förare förekom alkohol eller narkotikapåverkan hos cirka 40 procent.

Juli och augusti 2024 var de månader då flest personer omkom i trafiken enligt statistik från Transportstyrelsen. Det typiska

är just att fler omkommer i trafiken under sommaren. Sommaren är också den årstid då man kan förväntas att ha störst risk att möta alkoholpåverkade förare.

Alkoholkonsumtionen i Sverige är enligt en intervjustudie från CAN som högst i juli. Det är då det genomsnittliga antalet dagar då alkohol konsumeras är som flest. Efter juli följer övriga sommarmånader, det vill säga juni och augusti, medan januari och februari visar på minst antal dagar med alkoholkonsumtion. Även intensivkonsumtionen är vanligast under sommarmånaderna, det vill säga att under ett och samma tillfälle dricka exempelvis minst 1 flaska vin eller 5 burkar starköl (CAN rapport 173). System-

bolagets statistik visar att under midsommarveckan är alkoholförsäljningen cirka 70% högre än under en genomsnittlig vecka.

När vi i Västerbottens läns nykterhetsförbund (VLN) granskade samtliga rattfylleridomar vid Umeå tingsrätt avkunnade under två år visade det sig att oväntat få domar avsåg rattfylleribrott som hade begåtts under sommaren, då de utifrån alkoholkonsumtionsdata kan förväntas vara flest. Oktober, november, september, april, augusti, februari, maj och juni var månader som alla hade fler dömda rattfylleribrott enligt domstolsmaterialet. Bara månaderna januari, mars och december hade färre dömda rattfylleribrott

än juli!

Vi har därför från VLN tagit fram uppgifter om antal alkoholutandningsprov genomförda i lokalpolisområde Umeå per månad under de senaste fem åren, 2020-2024. November och oktober är de månader som står för högst andel av proverna med cirka 13 respektive 12 %. Bara 3,5 % av proverna togs under juli och 4,5 % under augusti, vilka placerar dessa sommarmånader i botten vad gäller förekomsten av nykterhetskontroller i trafiken.

Under 2024 testades mer än 7 gånger fler förare under oktober än under juli, vilket rimmar illa med hur alkoholkonsumtionen ser ut. Den period när man kan befara att antalet onyktra

Nykterhetskontroll.

FOTO: FREDRIK SANDBERG/TT

förare är störst på vägarna och olyckorna är flest, ses polisens nykterhetskontroller minst ofta längs vägarna. Kontrollerna leder inte bara till att onyktra förare stoppas, dessutom indikerar de för alla passerande sannolikheten att bli stoppad av polisen och få blåsa, vilket ska ha en förebyggande effekt.

Risken att åka fast ifall man sätter sig bakom ratten när man druckit måste vara tillräckligt stor. Om polisen

inte kan prioritera trafiknykterheten under sommaren borde man antingen få lämna över andra uppgifter till arrangörer och vaktbolag, t ex runt idrotts- och nöjesarrangemang, eller så borde lagstiftningen justeras så att nykterhetskontroll av förare kan läggas på andra utförare.

**Bertil Forsberg
Kurt Bergner**
Västerbottens läns
nykterhetsförbund

DEBATT

Oacceptabelt att kommuner struntar i alkohollagen

Om inte ansvariga lokalpolitiker ser till att verksamheten fungerar måste rimligen lagen ändras, skriver företrädare för Blå Bandet och Västerbottens läns nykterhetsförbund.

Nykyterhetsorganisationerna i länet har granskat alkohol- och narkotikaförebyggandet i länet. Alkohollagen ger kommunen ansvar för tillstånd och tillsyn gällande alkoholhantering. Tillsynen ska bland annat motverka att minderåriga får köpa alkohol, att berusade serveras mer och att oordning uppkommer. Tyvärr är det vanligt med bråk i krogmiljön, även narkotika förekommer bland gästerna.

Utan noggrann tillståndsgivning och tillsyn ökar också risken för att kriminella finns inblandade i företagen. Kommunerna kan i sin tillsyn av serveringsställen samarbeta med polisen, som dock inte tar över kommunens tillsynsansvar. Länsstyrelserna och Folkhälsomyndigheten (FHM) övervakar kommunernas tillsyn och ger bl a skriftlig vägledning. Kommunens tillsyn ska vara strukturerad, förutsägbar och likvärdig och följa tydliga lokala riktlinjer samt en tillsynsplan.

Av FHM:s senaste länsrapport om alkoholtillsyn (2024) framgår att tre av länets kommuner överhuvudtaget inte svarat på FHM:s frågor om sin tillsyn av serveringsställen. Andra som svarat saknade tillsynsplan.

Lycksele kommun har fått omfattande kritik för att inte sköta tillståndsärenden och tillsyn enligt alkohollagen. Oacceptabelt, anser debattörerna.

FOTO: EMANUEL ERIKSSON OCH TT

”Även om en kommun missköter sig år efter år, kan länsstyrelsen inte utfärda något vite för att tvinga fram åtgärder.

Vi har inhämtat detaljerade data från FHM där senast tillgängliga uppgifter gällde 2023, och funnit att 7 av länets 15 kommuner det året inte gjort några tillsynsbesök alls! För några hade tillsyn saknats flera år i rad. När vi räknade på det årliga antalet tillsynsbesök i förhållande till antalet permanenta serveringstillstånd, så blir länsgenomsnittet de senaste två åren 0,3 per serveringsställe. Den

som serverar alkohol kan i genomsnitt räkna med tillsynsbesök mer sällan än vart tredje år. I verkligheten skiljer det sig från ”noll risk” i några kommuner till Skellefteås tillsyn av samtliga ställen under 2023.

Vad kan då länsstyrelsen göra som tillsynsmyndighet? Tyvärr förfogar man över få effektiva verktyg när varken vägledning eller kritik leder till att en kommun sköter sitt uppdrag. Även om en kommun missköter sig år efter år, kan länsstyrelsen inte utfärda något vite för att tvinga fram åtgärder.

Lycksele kommun har fått omfattande kritik för att inte sköta tillståndsärenden och sin tillsyn. Trots det kvarstår allvarliga brister efter tre år. I juni 2025 riktade länsstyrelsen i en skrivelse ”allvarlig kritik” för att under de senaste tre

åren (2022-2024) ingen tillsyn utförts gällande serveringsställen eller ölförsäljning. Tre år efter länsstyrelsens skrivelse 2022 har kommunen fortfarande inte reviderat sina riktlinjer för serveringstillstånd eller lagt ut korrekt information på kommunens hemsida.

I sin 18 sidor långa skrivelse radade länsstyrelsen upp fel och brister, och krävde svar senast 14 november. Lyckseles myndighetsnämnd lämnade i oktober ett kort svar. Man skylter på att handläggartjänsten varit vakant ”under det senaste året”, och att riktlinjerna för serveringstillstånd nu ska diskuteras vid nämndens decembermöte för att senare tas upp i fullmäktige. Vidare skriver man att en chef nu fått i uppdrag att påbörja rekrytering av en handläggare. Senfärdigheten är provocerande.

Politikerna i Lyckseles myndighetsnämnd förefaller låtsas som att misskötseln är ett nytt problem, när man åtminstone sedan 2022 inte klarat att sköta sina uppgifter enligt alkohollagen.

Tyvärr finns det fler kommuner med liknande brister under flera år och om inte ansvariga lokalpolitiker ser till att verksamheten fungerar måste rimligen lagen ändras. Antingen borde länsstyrelserna ges rätt att utfärda vite eller så behöver beslut och tillsyn enligt alkohollagen flyttas till regional nivå. Lagens regler finns för folkhälsans skull.

Ulrika Nordström

Bertil Forsberg

Bertil Forsberg Blå Bandet och VLN

Tillsynsstatistik från Indikatorlabbet